

УДК 327.7:303.01

Літвін Л. А.,
м. Луганськ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ

Проаналізовані основні підходи до визначення поняття та сутності єврорегіонів, визначені головні особливості дослідження єврорегіонів за участю України, представлено авторське бачення сутності єврорегіонів.

Ключові слова: *єврорегіон, транскордонне співробітництво.*

Україна є членом багатьох міжнародних організацій, як от: Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, є однією зі сторін політики Східного партнерства.

Але це далеко не весь перелік форм співробітництва на міжнародній арені. Україною ратифіковані Європейська хартія місцевого самоврядування, Європейська хартія регіональних мов. Українська держава активно бере участь у Програмі розвитку ООН в Україні, підтримує партнерські взаємовідносини зі всіма сусідніми державами, зокрема, з Російською федерацією. При цьому останнім часом особливого значення набуває інша специфічна форма міжнародної співпраці — транскордонне співробітництво та створення єврорегіонів, які при ефективному функціонуванні можуть бути певним засобом реалізації соціально-економічного та політичного потенціалу прикордонних територій, підвищення рівня життя прикордонних територій, комунікативним каналом.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що глобалізація та інтерактивний рівень міжнародних відносин у сучасному світі потребують пошуку нових форм та методів співробітництва між державами, й саме єврорегіони можуть стати для України даною формою співпраці, адже на сьогоднішній день українськими прикордонними територіями в недостатньому обсязі реалізуються можливості транскордонного співробітництва. А теоретико-методологічний аналіз даного питання дає

можливість ефективно дослідити сутність та необхідність функціонування єврорегіонів.

Метою даної роботи є проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження єврорегіонів.

Транскордонне співробітництво та створення єврорегіонів є ланкою регіонального рівня європейської системи міжнародних відносин. Саме на даному рівні формуються стійкі зв'язки та вирішуються локальні проблеми.

Наразі даною тематикою цікавляться українські вчені-політологи, що розробляють тематики міжнародного співробітництва, євроінтеграційних процесів, регіоналістики, транскордонного співробітництва, а також історико, географі та інші. Тобто дана проблема є комплексною та міждисциплінарною. Проблеми функціонування єврорегіонів та участі в них України присвячують свої праці такі вітчизняні вчені, як Н. Мікула, З. Петренко, С. Мельник, Є. Кіш, Н. Мітряєва, Б. Гудь, М. Долішній, П. Луцишин, Н. Луцишин, Н. Роїк, І. Студенніков та інші. Наразі остаточно не визначені теоретичні засади створення єврорегіонів, категоріально-понятійний апарат їх дослідження, а також функції, які повинні виконувати єврорегіони.

Обґрунтування необхідності прикордонного співробітництва міститься в Європейській хартії прикордонних і транскордонних регіонів, яка була прийнята 19 листопада 1981 року на німецько-голландському прикордонні.

Перший єврорегіон EUROREGIO був утворений у 1958 році між Німеччиною та Нідерландами. Від його назви й виник термін «єврорегіон», який не є офіційним, адже не використовується в офіційних документах ЄС. Хоча на сьогоднішній день даний термін активно використовується у політичній науці та міжнародних відносинах.

У 1971 році була створена Асоціація європейських прикордонних регіонів (Association of European Frontier Regions) — об'єднання, до якого входять як прикордонні, так і транскордонні регіони (близько 40 членів). Асоціація відстоює інтереси своїх членів перед державними структурами, організовує конференції та форуми, є дорадчим органом Ради Європи та ЄС [7].

Ініціативи з утворення єврорегіонів в Україні виникли в 90-х роках ХХ століття. Перші транскордонні зв'язки були налагоджені між Кроснянським воєводством Польщі, регіонами північно-східної Угорщини та Закарпаттям. Місцеві органи влади спробували перевести транскордонну співпрацю в інституційні рамки.

Усі дослідники намагаються дати своє визначення такому складному поняттю як єврорегіон. Так, Н. Луцишин визначає єврорегіон як «певне законодавчо закріплене просторове формування з чітко окресленими межами, до складу якого входять прикордонні господарські комплекси щонайменше двох держав, що мають спільний кордон, яке має за мету спільно і узгоджено стимулювати соціально-економічний розвиток своїх територій» [Цит.: 8, с. 188]. Але І. Студенніков зазначає, що вадою цього визначення є його «вузькість», обмеження функцій єврорегіонів суто завданнями соціально-економічного характеру.

У науковій літературі початку 2000-х років можна було зустріти таку дефініцію: єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів в різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по різні сторони державного кордону (І. Студенніков) [8, с. 190].

Більш сучасні дефініції єврорегіону є ширшими та комплексними. Так, З. Петренко визначає єврорегіон як «міждержавну транскордонну регіональну асоціацію, яка охоплює прикордонні області і розвивається за погодженими планами та проектами. Співробітництво тут відбувається у вигляді розробки спільних комплексних програм економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, конкретних транскордонних економічних проектів, розв'язання проблем зайнятості, інфраструктури, екології» [Цит.: 5, с. 119]. Тобто тут прослідковується культурологічна компонента.

На думку М. Долішнього та П. Беленького, єврорегіон — це «одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів (на базі спеціально розширених повноважень на міжнародне співробітництво) місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [Цит.: 5, с. 119].

Розробляючи теоретико-методологічні та методичні засади транскордонного співробітництва регіонів в умовах інтеграційних процесів України, Н. Мікула вважає, що «єврорегіон — це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів — на базі спеціальних розширених

повноважень на міжнародне співробітництво — місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [4 с. 65].

Інший дослідник, К. Соду, вважає, що єврорегіон — це «група муніципальних одиниць, що належать до держав по обидва боки кордону і мають спільну адміністративну структуру» [Цит.: 3, с. 416].

І. Журба зазначає, що часто в економічній літературі поняття «транскордонне співробітництво» та «єврорегіон» використовуються як синоніми. З цим не можна погодитись, оскільки єврорегіони можна визначити як форму концентрації транскордонних ініціатив, тобто вони є вищою організаційною формою. Він надає своє визначення єврорегіону: єврорегіон — це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, спрямована на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для розв'язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону. Основною ідеєю та місією єврорегіонів є їхня функція як організаційної платформи для добровільної співпраці міст, громад та інституцій в прикордонному просторі сусідніх держав.

За І. Журбою, у політичному аспекті єврорегіони мають такі особливості:

- не діють проти інтересів національної держави;

- не є наддержавними утвореннями;

- у своїй діяльності не підмінюють зовнішньополітичні функції держав, адміністративно-територіальні одиниці яких є членами єврорегіонів [3, с. 66]

Такі дослідники, як К. Немець та Г. Кулешова, узагальнюючи різні визначення поняття «єврорегіон», роблять висновок, що функціонування будь-якого єврорегіону передбачає розвиток економічного співробітництва між прикордонними територіями, що входять до його складу, на основі створення вільних економічних зон, спільних підприємств, нових робочих місць, впровадження пільгових умов проходження митних формальностей, розвитку транспортної та бізнес- інфраструктури, облаштування нових пунктів пропуску тощо. В рамках економічної складової діяльності єврорегіонів важливе місце посідає підтримка малого та середнього підприємництва.

Вони зазначають, що соціокультурні аспекти функціонування єврорегіонів включають розбудову соціальної інфраструктури, у т. ч. охорону здоров'я, систему вищої та середньої освіти, сферу послуг.

Діяльність даних територіальних утворень має бути спрямована на усунення безробіття і підвищення рівня зайнятості та якості життя населення, регулювання міграційних потоків.

Прикордонні території, що входять до складу єврорегіонів, характеризуються подібними історичними та національними особливостями, близьким менталітетом. Діяльність єврорегіонів має сприяти діалогу культур, збереженню традицій та звичаїв їхніх мешканців.

Важливою складовою співробітництва прикордонних територій в рамках єврорегіонів є спільне використання природних та рекреаційних ресурсів, реалізація програм та заходів природоохоронного змісту. Окрема увага належить розвитку туристичної діяльності, а саме реалізації спільних проєктів розвитку «зеленого» туризму та транскордонних туристичних маршрутів, формуванню туристичної інфраструктури та рекреаційно-туристичних кластерів [5, с. 120-121].

Доцільно зауважити, що одним із напрямків співпраці прикордонних територій є політичні проєкти, які реалізуються як представниками місцевої влади, так і політичними організаціями.

Як стверджує український дослідник Н. Роїк, транскордонна співпраця займає особливе місце у відносинах Європейського союзу з країнами Східної Європи та слугує механізмом вирішення проблем з обох сторін кордону. Після Другої світової війни виникла ідея створення єврорегіонів як форми співпраці, спрямованої на пом'якшення негативних наслідків існування кордону, подолання периферійності прикордонних територій, покращення умов проживання населення прикордоння, налагодження добросусідських відносин, подолання історичних стереотипів та упереджень [6, с. 683].

Єврорегіональна співпраця вирізняється високим рівнем інституціоналізації структур прикордонного співробітництва. Транскордонна співпраця набирає рис єврорегіональних з моменту впровадження сталих, міцних інституційних форм співпраці на основі створення асоціацій, рад, секретаріатів, робочих груп, урядових комітетів тощо, а також шляхом налагодження зв'язків зі спеціалізованими регіональними та міждержавними органами координації транскордонного співробітництва [6, с. 684].

Крім того, визначальну роль при створенні єврорегіонів відіграють регіональна політика держав, наявність спільних для регіонів проблем і національні особливості.

При дослідженні дефініції єврорегіону необхідно розглянути поняття «транскордонне співробітництво». На відміну від поняття «єврорегіон»,

поняття «транскордонне співробітництво» є офіційним терміном, бо сформульоване в «Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями». За цим визначенням, транскордонне співробітництво – це будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, або знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних Сторін та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей [1].

Як стверджують Н. Мікула та В. Толкованов, транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями. Можна вживати термін «міжтериторіальне транскордонне співробітництво», коли співпрацюють між собою прикордонні райони чи міста, але не можна говорити про транскордонне співробітництво держав, які не є сусідами [4, с. 10].

Таким чином, можна побачити, що поняття «транскордонне» співробітництво» є більш ширшим порівняно з поняттям «єврорегіон». А єврорегіони, в свою чергу, можна вважати однією з можливих форм транскордонного співробітництва між сусідніми державами.

Недарма на початку дослідження ми ввели поняття «інтерактивний рівень» міжнародних відносин, адже вважаємо доцільним наголосити, що на сучасному етапі транскордонне співробітництво має підлягати певній інтерактивності. Так, електронна енциклопедія Вікіпедія надає наступне визначення поняттю «інтерактивність»: інтерактивність – це принцип організації системи, при якому мета досягається інформаційним обміном елементів цієї системи. Елементами інтерактивності є всі елементи взаємодіючої системи, за допомогою яких відбувається взаємодія з іншою системою [7].

В контексті даного дослідження під інтерактивністю маємо на увазі обмін та доповнення інформаційним і кадровим потенціалом між сторонами єврорегіону, яке має включати розробку спільних інформаційних, політичних, соціально-економічних проєктів. Ключовим моментом є інформаційний процес та процес комунікації між населенням єврорегіону та представниками місцевих влад.

Узагальнюючи підходи до визначення сутності єврорегіону, можемо визначити основні функції останнього:

- створення міцних транскордонних зв'язків;
- вирішення соціально-економічних, політичних та екологічних проблем прикордонних територій;
- покращення рівня життя населення прикордонних територій;
- інформаційно-пропагандистська функція;
- налагодження комунікативних каналів;

участь у налагодженні кадрової та міграційної політики, а також в удосконаленні законодавства щодо транскордонного співробітництва;

формування позитивного іміджу стабільного, відповідального партнера на міжнародній арені тощо.

У той же час існують певні особливості у дослідженні єврорегіонів України. По-перше, участь України в утворенні та активній діяльності єврорегіонів є елементом європейської інтеграції української держави й тим самим повинно досліджуватися в рамках саме цієї проблематики.

По-друге, за словами І. Студеннікова, наближення кордонів ЄС безпосередньо до західних кордонів України та запровадження Європейською Комісією починаючи з 2004 року нових механізмів розвитку транскордонного співробітництва обумовлюють підвищену роль саме його інституціональних форм, насамперед єврорегіонів; по-третє, заснування протягом 2003 року єврорегіонів «Дніпро» та «Слобожанщина» створило прецедент об'єднання в їхніх рамках областей, що належать до суміжних країн-членів СНД — Україні, Росії та Білорусі — і потребує вивчення принципово нового досвіду участі прикордонних областей України у формуванні єврорегіонів виключно в межах СНД [8, с. 187].

Тобто Україна має єврорегіони за участю як регіонів держав-членів європейського союзу, так і регіонів держав СНД. Не треба також забувати про складне питання геополітичного вибору України, що надає специфічності дослідженню єврорегіонів.

Доцільно зазначити, що при дослідженні єврорегіонів України необхідно брати до уваги процес трансформації та модернізації української політичної системи, і як наслідок, використовувати метод синергетики. При цьому важливим є досвід інших країн, використання знань щодо ситуації на міжнародній арені та визначення понятійно-категоріального апарату. Так, вважаємо, що термін «єврорегіон» повинен бути офіційним поряд із поняттям «транскордонне співробітництво».

Таким чином, з огляду на вищесказане, можемо надати таке визначення поняттю «єврорегіон»: єврорегіон — це інтерактивна, інституціолізована форма транскордонного співробітництва, де шляхом співпраці учасників єврорегіону вирішуються спільні політичні, соціально-економічні, інформаційні проблеми та відстоюються регіональні інтереси.

З огляду на дане визначення набуває особливого значення політична складова такого утворення, як єврорегіон. Тобто регіон виступає суб'єктом міжнародної політики, виразником регіональних і, як наслідок, національних інтересів, реалізує суспільно-політичну та дипломатичну функції.

Література

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями [Електронний ресурс]. — Режим доступу до конв. : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106
2. Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.aebr.eu/en/index.php>
3. Żurba I. Євروهоріон як найвищий організаційний і функціональний рівень транскордонного співробітництва / I. Żurba // Zeszyt 13 nierownosci społeczne a wzrost gospodarczy w kontekście spójności społeczno-ekonomicznej : [Materiały]. — 2008. — Wydanie 13. — S. 415—431.
4. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво : [Посібник] / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. — К. : «Крамар», 2011. — 259 с.
5. Немець К. А. До питання визначення поняття «Євروهоріон» / К. А. Немець, Г. О. Кулешова // «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : Геологія — Географія — Екологія» : [Збірник наукових праць]. — Випуск 824. — X. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2008. — С. 118—121.
6. Роїк Н. Г. Інституційна транскордонна співпраця в контексті розширення ЄС : проблеми та перспективи розширення Карпатського євروهоріону / Н. Г. Роїк // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.]. — 2011. — Вип. 43. — С. 683—691.
7. Сайт електронної енциклопедії Вікіпедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту : <http://uk.wikipedia.org>
8. Студенніков І. Феномен євروهоріонів в контексті методології історико-регіональних досліджень / І. Студенніков // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — 2003. — Вип. 22—23. — С. 187—201.

Проанализированы основные подходы к определению понятия и сущности евروهоріонов, определены главные особенности исследования евروهоріонов с участием Украины, представлено авторское видение сущности евروهоріонов.

Ключевые слова: *евروهоріон, трансграничное сотрудничество.*

Analyzed the basic approaches to the definition and nature of Euroregions, the study identified the main features of Euroregions with the participation of Ukraine, submitted the essence of the author's vision of Euroregions.

Keywords: *Euroregion, cross-border cooperation.*

Літвін Лілія Анатоліївна — провідний інженер кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Новакова О. В.